

192

იაფ-ფასიანი გამოცემა

№ 22.

ჟურნალ „მოგზაურდამ“ ვაღმობეჭდილი.

ქართული სახალხო სამეცნიერო ჟიგნები.

გამოცემული სტეფანე კონსტანტინეს-ძის
ზუბალაშვილის საფასით.

34362

თა. მარკუშიძისა.

საწეობი „მოგზაურდამ“ რედაქციაში (Меж...
№ 72).

თბილისი.

160

რუსის ბაზარი, საეკკ. სახლი.

1903.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 27-го Мая 1903 г.

ქართული სახალხო

სამეცნიერო ჟიგნები,

გამოცემულნი სტეფანე კონსტანტინეს-ძის
ზუბალაშვილის საფასით.

I.

3იდრე ჩვენის მამულის შვილის სტეფანე კონსტანტინეს-ძის ზუბალაშვილის საფასით გამოცემულს ჟიგნებზედ დავიწყებდეთ სჯას, მოკლედ უნდა გავიცნათ ქართველ ერის გონებითი განვითარების საქმე XIX საუკუნეში და ნამეტურ ის გარემოებაც უნდა ავხუსხოთ, თუ ამ ხნის განმავლობაში ქართველთ მდებობათა სასარგებლოთ რა გაკეთდა, ან თვით იგივე რას წარმოადგენდნენ, ან ქართველი ური და უწყერლობა მათთვის რას აკეთებდა, რა გააკეთა, რით აღბეჭდეს მათთვის არსებობა, ჩვენი წერილის დედა-მამრი ანუ კონსპექტი ეს არის. მას დავიწყობთ ისევ XIX საუკუნის დასაწყისიდან.

აზიის ერთა შორის მუსულმანობა ისლამით ძლიერ წინ წავიდა. ევროპაში ქრისტიანობამ გაიმარჯვა და აზიაში ისლამმა, ისლამის გამარჯვება იყო საქართველოს დაუძლიურება. ამიტომ XIX საუკუნის დამდეგს საქართველო რუსეთს ჩაბარდა. ქართველ ერისთვის დადგა მოსვენების დრო, მინამდე კი ქართველი ომსა და სისხლისღვრას უნდებოდა. ზმაზედ არის ნათქვამი:

„სადაც აქამდის ხმლით და ძაღლით თვლობდა ქართველი,

მუნ სამშვიდობოს მოქალაქის მართავს აწ ხელზე“.

ეს ლექსი ალექსანდრე ჭავჭავაძემ 1820 წლებში წარხოსთქვა და მიტ დაასაბუთა ქართველთ უახლესი მოსვენებული დრო: სახელოვანი ალექსანდრე ჭავჭავაძე ისეთი პოეტი, თავის დროის ისეთი შეხანიშნავი მგოსანი იყო, რომ ამას იგი უადგილოდ არ იტყოდა. მაშასადამე, ეს ქეშმარიტი სიტყვა რამდენათაც ქართველ ერის თავისუფალ მდგომარეობას ხატავს, იმაზე მეტს მათ კიცხვასაც ჰკერძავს, რადგანაც მშვიდობიან ქვეყნის მოქალაქეთა შვილებმა თავიანთი დრო ფუქსავატით გაატარეს. ამავე საგანს და გარემოებას მეტის ხალისით ეხება ნ. ბარათაშვილიც, მაგალითებრ, XIX საუკუნის ქართველებზედ იგი ამბობს:

„გაეხსნათ გზა და ეშვათ ივერიელთ სასოება,
რამე მუნით შევიდეს მათ შორის განათლება“.

როგორც ალექსანდრე ჭავჭავაძეს, ისევე ნ. ბარათაშვილს ჩვენ თაღლითობას ვერ დავსწამებთ, როგორც ერთი სწერს სიმართლით, ისევე მეორე და მართლაც, ნ. ბარათაშვილის სიტყვისამებრ, XIX საუკუნის ქართველთ შორის, სხვა რა უნდა შემოსულიყოს, აღორძინებულიყოს და გავრცელებულიყოს, თუ არ განათლება და ცოდნა, მაგრამ ჩვენდა სამწუხაროდ არც ეს იყო მართალი: ამ პოეტების ნაწერს და თქმულებს იმ

დროის ქართველობა სრულებით ვერ ასრულებდა ამ ნატურის შესრულებისთვის ისინი თითქოს მკვლრები იყვნენ და მიტომატ არას ვკეთებდნენ. მათ ისე განვლეს სოფელი, რომ ზემო-ხსენებულ მოვტების დასახელებულის მხარეების თანახმად არა შექმნეს რა, ვერა გააკეთეს რა, იმათთვის ნაწალი ვერ ღებუდეს.

მეცხრამეტე საუკუნის ქართველი მოსვენებას მიეცა, მათ აღარც ომები აწუხებდათ, აღარც მუსულმანთა გვარნი, ამავების მაგიერ ქართველნი სხვა საქმეს აუნდა გაჰყოლოდნენ, მათში დროის შესათვრად უნდა გამოკვეულიყო და აღორძინებულებიყო მოქალაქურობლიერება, ხელოვნობის მიმდევრობა, ფაქრობის და სხვა, მაგრამ არა, ეს აქ ასე არ მოხდა, რაკი ქართველი ერთხელ დაეცა და დაკნინდა, მის შემდეგ მათი ცხოვრების მიმდინარეობამაც სულ უკუღმართად იწყო ტრიალი. ცხარეს ბრძოლიდამ გამოსულ ქართველთ დრო შეეცვალათ, იგინი მოსვენებას მიეცნენ და მასთან ქართუტულს ცხოვრებას ესენი თავიანთ მოვალეობას სულ ვეღარ ასრულებდნენ. ამაზედ სწერს ნახტანგ ორბელიანი ესე:

„ვეღოდ მამათ დიდს ღვაწლს ძენი დაასრულებდენ, დანგრეულს აღმაშენდენ და მოკლს ჩამახარებდენ“.

მაგრამ მათ კი არ აღმადგინეს, არამედ დამცეს და დამაქციეს ისეც დაქცეულად. ჩემ დიდებულთ ძეთ ძენი გროშათ არ ღირან, ვინც კი მათში ვარგი არს, ისიც კი უვარგისიად უნდა იყოს მკუფმაგ ვინც მოვალეობა ათი

„ისინიც არ ფარგანან, თუ ვინმე მათ სჯობიან“.

და სხვაც მრავალი ვსეთნი, რომელთაც პოეტი მწუხარებით ხატავს. მეცხრამეტე საუკუნის დამდევრიდამ ქართველნი მიეცნენ უზრუნველად ცხოვრებას, მათ საქმეთ ჯამა, სმა და ორთაქალაში ქეიფი შეიქმნა და ვინცის რამდენი კიდევ სხვა რამ უყველა ესენი კი მათს

სულს და გულს სასტიკათ შხამავდა და აბნელებდა. ამ გარემოებამ ქართველობა გამოასაღმა ყველა ნაირს რიგიან მისწრაფებას, ყველა ამ გამოთხსვილ მხარეთა საუბარი და ჩამოთვლა ჩვენგან შეუშლებელია, საგანს გზა აექცევა. ამიტვის ჩვენ უნდა შევიჩერდეთ მხოლოდ ქართველი ერის სამწიგნობრო საქმის გარშემო, მარტად ამაზედ უნდა ვილაპარაკოთ.

მეცხრამეტე საუკუნის შემდეგ, სამწიგნობრო ასპარეზზედ ქართველთ ვერ გამოიჩინეს შესაფერი ძალა. რაკი დაკარგეს ერთი მხარე ცხოვრებისა, მას მიაყოლეს მეორე, მესამე და ყოველისფერზედ ზელი აიღეს. მაგალითებრ, ხსენებულის დროდამ, ქართველთ ქართული მწერლობის ასპარეზზედ თვალები დახუქეს. მეფერამეტე საუკუნის ქართველთ ძველი საერო, საღმრთო, სათილო-სოფო და საშეცნებრო წიგნები არქივს ჩაბარდა, დრო-ცვლილების მეოხებით მათ ფერე წაუვიდათ. დაეცა ანტონ კათალიკოსის სკოლა, მას თან გაჰყვა სხოლასტიკაც, ძველი მოთხრობები ურგებ იქმნა, თითქმის ყოველივე ქართველთ დროის ძველის მწერლობისა ერისთვის უძღურ იქმნა. ყოველ დროს, წელს და საუკუნეს თავისი ნარუქი მოაქვს, ასევე ქართველთათვის მოიტანა მეცხრამეტე საუკუნემ. მხოლოდ ჩვენდა სამწუხართდ ამ ნარუქს იმ დროის ქართველობა სულ არ აჰყვა, რასაც ეს ნარუქი აუწყებდა ქართველთ საღმრთო ვალად, იმას ქართველი ერი არ აკეთებდა, არ ასრულებდა. ქართველთ ისე განვლეს თვისი მშენიერი დღენი, რომ საეროთ ერთი წიგნაკიც კი არ დასტამბეს.

ჩვენს ჟვეყანაში, ქართველთ წინაშე, თბილისში, მკაცრათ აღორძინდა სომხური მწიგნობრობა და წინაძველადგანვე თბილისში მეფობდა ქართული ენა, მწერლობა და აქ 1707 წ. სტამბაც დაარსდა და შემდეგ დროს კი, აქ ეს სრულიად შემცირდა და სომხებში კი,

რომლის სტამბის და მწიგნობრობის ხსენებაც არ იყო ფილა, იგივე აღორძინებას მიეცა და დღეს, მთელი იგი როგორის წარმატებით არს თბილისსა და მასთან მთელს საქართველოში წინ წასული, იმას ვგონებ ბუნდოვანად ვიხსენებ არ უნდა ყველა იქნეს მოხდა ასე: საქართველოში ჩაბარდა თუ არა რუსეთსა მის დღიდგან სომხებმა სწრაფად იწყეს აღორძინება; ამ შეგონებით მათ ისარგებლეს, იგინი ამისთვის მომზადებულ იყვნენ, ეს მომზადება მათ შესძინა თავისუფალმა მდგომარეობამ, მწერლობის გარეშე მათ სხვა სიქმევა ასპარეზზედაც გაიმარჯვეს. ქალაქ ალაზგას ფენი მოიკიდეს, როგორც მოხალისე დენი იყო, თბილისში მოქალაქურ ბურჟუაზიის თავმა კამო ჩინა იწყო, ბოლოს გამოჩნდა კიდეც, მან გამარჯვებაც მიიღო და მის მეოხებით საჯაროეულო ანუ თავად-აზნაურული არისტოკრატია კი ეცემოდა ერთი ილიოდა, მას დღე აკლდებოდა, ეს იყო ქართველი კლასიკოსობილური არისტოკრატია და მეორე წინ მიდიოდა, აღორძინებას ეძლეოდა, ესენი იყვნენ ქალაქის მოქალაქენი-სომხები, შერომელთაგან მდგე წარმოიშობა აწინდელი სომხის ბურჟუაზია.

სომხებმა საქართველოში სომხური სტამბა 1827 წ. გახსნეს, სომხური წიგნების ბეჭდვაც ამ წლიდან იწყეს, ნელ-ნელა მათ სიქმე ისე ეწყობოდა, რომ იგინი სომხურს ენაზედ ერისთვის ბეჭდავდნენ ყველა საჭირო წიგნებს. იმ დროს, თბილისში და მთელს საქართველოში ქართული ენა მეტობდა, მაგრამ ამ ენის პატრონები კი არაფერს ბეჭდავდნენ ქართულს ენაზედ საეროდ. სომხურთ მწიგნობრობის სიქმე კი დღითი დღე იზრდებოდა. ამ გაზრდით მათ იმ ზომამდის მიახწიეს, რომ უკანასკნელ საქართველოში დედა ქალაქი თბილისი მათ სამწიგნობრო ბეჭდვის მუაგულ ქალაქათ გარდაეჩა და თბილისში დასტამბული სომხურის წიგნებით იმედოვნებენ მთელის

ოსმალეთის, სპარსეთის და სხვათა ქუთხის სომხებში სომხურის ენის აღდგენას, მწიგნობრობის გავრცელებას. ამიტომ დღეს, თბილისში ისტამბება აუარჯბელი: სომხური წიგნები, უურნალ-გაზეთები და სხვანი რომლებსაც სომხის საზოგადოება დიდის პატივისცემით უმზერს და ინახავს. მოკლედ უნდა მოვახსენოთ, რომ 1840 წლიდან ვიდრე დღემდე სომხებმა საქარველოში აღადგინეს თავისი მწერლობა და არ დარჩა არც ერთი მხარე მეცნიერების, ფილოსოფიის, ისტორიის და სიტყვა-კაზმულის მწერლობის, რომ მათ რამდენ-რამდენიმე ნაირი წიგნები არ გამოეცათ. ერთის სიტყვით, თბილისში მათ შექმნეს და აღადგინეს მთელი სომხის ერის სულიერი და ზნეობრივი ძალის საუნჯე.

ქართველებმა კი როგორც არ მომზადებულებმა დიდის საქმისთვის, ვერაფერი გააკეთეს საეროთ. მართალია პირველი ქართული გაზეთი 1817 წ. გამოიცა; მეორე გაზეთი 1819 წ.; მესამე ნაირი 1824 წ.; მეოთხე ნაირი 1827 წ. და მეხუთე გაზეთი 1832 წ. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ყველა ეს გამოცემანი მთავრობის გამოცემანი იყო, გარდა «თბილისის უწყების», და ესეც სულ ოთხი წიგნი გამოიცა 1832 წ. დანარჩენი გამოცემანი იყვნენ განცხადებათა მაგვარნი, მთავრობისათვის საქირო ფურცელი. ეს რომ ქეშმარტებაა, ამას კარგათ ანაბუთებს ის გარემოებაც, რომ ამ გაზეთების ბეჭდვის დროს ქართველნი სრულებით არ ბეჭდავდნენ სახალხო წიგნებს, თუმცა ეს მათთვის მეტად დიდს საქიროებას შეადგენდა. ქართველი ერისთვის მაშინ ერთი უბრალო ანბანის წიგნიც არ იყო. ეს ნაკლი მხოლოდ სოლო დოდაშვილმა იგრძნო, რომელმაც ქართულს ენაზედ სთარგმნა ყველა ნაირი სამეცნიერო სახელმძღვანელო წიგნები, რომელნიც მიღებული უნდა ყოფილიყვნენ იმ დროის თბილისის ყველა საშუალო სასწავლებლებში.

სოლ. დოდაშვილი ამისთვის ისე განდვიძებული იყო, რომ მას არ დაშთა უთარგმნელათ თვით რთული შინა-არსის წიგნებიც კი, მაგალითებრ, ლუთოს მეტყველების ისტორია იმ დროის თბილისის სემენარიაში სახმარებლათ, რეტორიკა, ლოლიკა, ფილოსოფიის ისტორია და მრავალიც სხვანი. ყველა ეს წიგნები განმზადებულ იყვნენ დასაბეჭდათ, მაგრამ მათ დაბეჭდვის საქმეს საზღვარს დაუდო 1832 წლის შემთხვევამ. ამავე შემთხვევამ ქართულ ჟურნალისტიკასაც დიდი მენი დაარტყა, დროებით გამოცემანიც მოისპნენ ისე, რომ მათი აღარათფერი დაშთა და დღესაც ამ გამოცემების ბევრი რამ ცნობები არავიციით რა, თუმცა ეს დრო ჩვენგან სარც ისე ძალაან შორს არის.

1832 წლიდამ, სანერთოდ ქართველი ერი მიეცა დიდს შდუმარებას, დავრდომილებას ყოველნაირის მხრათ, აქ საგლოველი გახდა არა მარტო დაბალი ერი, ალამედ თვით ცნობილ თავად-აზნაურის და მოქალაქის შვილე-ბიც. XIX საუკუნის დამდეგიდამ მთელი წლები ხსე გადიოდს, რომ ქართველ მდაბიოთა სასარგებლოთ ერთი ანბანის წიგნიც არ დაბეჭდილა. შართალია ხანდისხან რუსულ-ქართულ „რაზღავოთის“ წიგნებსაც ბეჭდავდნენ, მაგრამ ყველა იგინი ისე ძვირად ფასობდნენ, რომ მათს ყიდვას საწყალი კაცი სულ ვერ შესძლებდა. თითო წიგნი 50 კაპ. ნაკლებ არ იყო. ამის გადახდის ძალა კი მდაბიოთ სულ არ შეეძლოთ. გარდა ამისა ყველა მაშინდელი ასეთი წიგნები იწერებოდნენ ქართულის ჯვარცმულის, გაუგებარის ენით. საქართველოში არ ქნილიყო მაგალითი, რომ მდაბიოთათვის ასეთი რამ რიგიანის გულით და სულით შექმნილიყო. მაშინ მდაბიოთაგანი თუ სწავლობდა წიგნს, ის სწავლობდა უბრალო ქალადებზედ ნაჯღაბნის ანბანით, ან ხბოს ბეჭზედ დაწერილის ასოებით. ხან საეკლესიო დიაკვნებიც ასწავლიდ-

ნენ, ხაყდისხან გლეხთათვის მათ მებატონეთაგან ანბანის სწავლებაც კი აღკრძალულად იყო. აი ასეთს სამწუხარო მდგომარეობაში იყო მოთავსებული ქართული სახალხო წიგნების ბეჭდვის საქმე. რომ დროს, როცა საქართველოში, ქართველთა დიდებულთაგან აუარებელი ფულებიც იფლანგებოდა.

მდებოდა ერთი დროის მეოხებით თვალს ახელდა, მათში მიმბაძობის საშუალებით თვალის გახილება და მცხოვრებთა წინსვლის ნატვრა მალა იწვედა, მათთვის წიგნები იყო საჭირო, მაგრამ მისი მკეთებელნი და დაბეჭდნი კი არსად იყვნენ, ქართველი ერთი ღვთის ანბანად იყო დაშთენილი, თვით სამღვდელოებაც კი არასაკეთებდა, მათ ერთი საჭირო წიგნიც არ დაბეჭდეს საეროდ. მხოლოდ 1845 წ. გამოსცა პლატონ იოსელიანმა ქართული ანბანი, რომლის თითო წიგნის ფასი 10 კაპ იყო. ეს ფეო პირველი მაგალითი. 1846 წ. საეროდ „ქართულ კალენდარიც“ დაბეჭდა. „კალენდრის“ ბეჭდვა, ქართულს ენაზედ პირველი მაგალითი იყო. 3. იოსელიანმა 1857 წლამდე ფვისი ანბანი ექვსჯერ გამოსცა, შემდეგ კი თავი დაანება. ეს ანბანი არ იყო დროის შესაფერად და პედაგოგიურად შედეგენილი, იგი ძველის ქართულის ენიზე არის დაწერილი და ძველებურის საღმრთოს ცნობებითსავსე. 1852 წ. დაარსდა ეურნალი «ცისკარი». მასთან მოჭყდა ივ. კერესელიძის რამდენიმე წიგნაკები, მაგალითებრ «ნაობარი სოფელი», პოემა «მწყემსის სიყვარული» და ანბანის წიგნი «მოკლე სიტყვა», მაშინდელის რუსულის წიგნის «ღრუგ დეტის» მინაგვარად. ყველა ეს წიგნაკები იყო დაწერილი უხალის ქართულის ენით. პირველი მაგალითი იყო საქართველოში ასეთის უნიტ ნაწერ-ნაბეჭდი წიგნები და ისიც სულ უბრალო ფასად. 1857 წლიდამ კი, რაც ივ. კერესელიძემ «ცისკრის» გამოცემა დაიწყო, მას შემდეგ მან უფრო განამრავლა სხვადასხვა

წიგნების გამოცემა. ამავე დროს ვაშლიცა რამდენიმე წიგნი დ. ჩუბინაშვილისა, მაგრამ იგინიც საეროდ კი არა, არამედ მქონებელთათვის. ამათ შემდეგ ხანდისხან იბეჭდებოდნენ სასულიერო წიგნები, ისიც წელიწადში ან ერთი წიგნი და ან ორი, — ისიც ძველის ენით ნაწერი, ძველის ამბებითვე. 1865 წ. გამოვიდა იაკობ გოგებაშვილის «ანბანი» და «ბუნების კარი». შემდეგ ამის 1870 წლებში კი სხვებმაც გამოსცეს წერილი სახალხო წიგნები. 1871 წ. ჰ. უმიკაშვილმა გამოსცა რამდენიმე წიგნი. ამავე დროს ქართული ეურნალ-გაზეთობაც გაჩაღდა, — ბეჭდეს იწყეს «ცისკრის», «მნათობის», «კრებულის», «დროების», «სასოფლო გაზეთის» და «გუთნის დედის», ე.ი. ექვსი დრო-გამოცემის.

ამ გარემოებამ, დრო-გამოცემათა სიძრავლემ ერთ-ზედაც იქონია გავლენა, აქ მდაბიოთაც გაახილეს თავალები, თვით მათგანვე გამოვიდნენ მწერალ-მბეჭდავნი, ამ გარემოებას ძრიელ ხელს უწყობდა ქართველთ შორის სტამბების გავრცელების საქმე და ქართველთ ასოთ-ამწყობთ და მბეჭდავთ გამრავლება. იყო დრო, რომ მთელს თბილისში ერთი ქართველი ასოთ-ამწყობი და მბეჭდავიც კი არ მოიპოვებოდა. სულ სხვა ტომისანი იყვნენ. 1870 წლიდამ კი ქართველთაც იწყეს გამრავლება და ამათ გამრავლებამ ქართულ სახალხო მწერლობის აღორძინებასაც შეუწყო ხელი. ამ საქმის ასპარეზზედ ბევრს ასოთ-ამწყობს მიუძღვის შრომა და ამაგი, «მათი საქმის ხსოვნა ყოველთვის სიმშატიურისთვისებით დაშთება ქართველთ წინაშე. მათის შრომით აქა-იქ სტამბებიც კი დაარსდა და გუშინ თუ მთელს თბილისში ერთი ასოთ-ამწყობი და მბეჭდავიც არ იყო, დღეს თვით ქართველი მესტამბეებიც არიან, მათ სტამბები თბილისის გარეშე საქართველოს სხვადასხვა დაბე-ბშიაც კი აქვთ დახსნილი.

რაც ხანი გადიოდა, მით ქართველი ერის დაღუპული და დაქვეითებული ცხოვრებაც ყველასთვის საყურადღებო ხდებოდა, ყოველ შეგნებულ ქართველს გული ფოთუტქებოდა მახზედ, რომ ქართველ ერს ყოველნაირად დამდაბლებულს და მკვდრათა ჰხედავდა, მართლაცა და ქართველი ერი მკვდარი იყო პოლიტიკურათ და მკვდარივე იყო ეკონომიურათაც. ღრმად შეგნებულთა თუ მცირედ მცოდნე ქართველთათვის მამულის სიყვარულის სახმილის აღები ორჯე ერთნაირი იყო. ყველას გული ერთნაირად ეწოდათ. ყველა მწუხარებით უმზერდა ჩვენს დაქვეითებულს გარემოებას, დაქვეითებაც შეიძლება და დაქვეითებაც, მაგრამ ისეთი დაქვეითება, როგორც საქართველოში, ქართველთ შორის იყო, ეს კი შეუდარებელია და შეუძლებელიც, რომ სადმე რომელიმე ერში ყოფილიყოს.

ჩვენის ძველის მწერლების გოდება მრავალთათვის არს ცნობილი. მგოდებელთ შორის ორნაირი მიმართულება არსებობდა, ერთნი ჰგოდებდნენ არა დიდს საგნებზედ და ერის საერთო ვაებაზედ, მეორენი კი მძლავრი მახვილი იყვნენ ჩვენის მცენარეობისა და მათი მდულარე ცუდემლები და ნაღვლით სავსე გრძნობები სწორეთ ამ ქართველთა დაღუპულ გარემოებას ეკუთვნის. 1860 წლიდან, მათ შექმნეს სულიერი ძალა ქართველთა და მათი ნაწერებით აღზრდილთა აგერ 1870 წლებში კარგად იგრძნეს დაქვეითება ქართველთ მდაბიოთა და მის წყალობით დუმილსაც მიეცნენ მასზედ, თუ რისთვის როგორ ეშველათ, დაძინებული ანუ დაცემული ხალხი როგორ გაეღვიძებინათ, მათში რა ოსტატობით შეეტანათ ქართული ანბანი ია წიგნის კითხვა როგორ აღორძინებულიყოს. ამის სახსრად მათ დაინახეს ქართული სახალხო სიტყვიერებიდამ ლექსების და ზღაპრების ბეჭდვა და ამის აღსრულებას 1873 წ. შეუდგნენ კიდევაც.

თბილისში პირველად დაიბეჭდა „არსენას ლექსი“
„ქალვაჟიანი“, „ალექსიანი“, „ბეჟანიანი“, „აბლაში-
ანი“, „ბარამიანი“, „დავრიშიანი“ და „ყარამიანი“
თორმეტი კარი და პრაგალიც სხვანი, ერთ მოუთვლე-
ლნი ძველებური სახალხო წიგნები ეს წიგნები ქართვე-
ლებში ძველადგანვე იყო გავრცელებული მას მდებიო-
ნი გადიწერდნენ დიდის წვალებით და ისე გავრცელებ-
დნენ უკანასკნელ მთმა ბეჭდვამ კი დიდი ძირითადი
ცვლილება მოახდინა, მის საშუალებით ქართველთ მდა-
ბიოთა შორის ქართული ანბანის ვრცელებამ ფესვი გა-
იკეთა, მაშინ ხომ საქართველოში სახალხო სკოლები
სულ არ იყო, სახალხო სკოლებათ ეს წიგნები გადიქცა-
ეს რომ ასე უნდა ყოფილიყო, ამას ცხადათ ასაბუთებს
ის გარემოება, რომ დღემდე ქართული წიგნი „ქალ-
ვაჟიანი“ 50-ჯერ გამოიცა ასევე სხვა ძველი წიგნები
ერთის სიტყვით, ამ წიგნების საშუალებით ქართველთ
მდებიოთა შორის როგორც ანბანის ცოდნა გავრცელდა,
ისევე წიგნების კითხვის სიყვარული მოიფინა და გავ-
რცელდა აღრე, ამ წიგნების მყვედრებელნი შრავალნი
იყვნენ, იგინი მათ დამბეჭდეს ჰძრახავდნენ, მაგრამ ამოდ-
მათ არ იცოდნენ ქართველოერის მდგომარეობა, ჩვენის
ცხოვრების და მწერლობის არაფერი ჰქონდათ შესწავ-
ლილა და მიტომ სწერდნენ უჯერო წერილებს.

მაშინ ქართული მწერლობა არც კი არსებობდა, ამ
წიგნების მეტი თითქმის სხვა არა იყო რა, მაშინ, რომ
ამ წიგნებს გარდა სამეცნიერო წიგნები დაბეჭდათ,
მას მაინც არავინ წაიფითხავდა, დაბეჭდვის ხარჯი დამ-
წერს ანუ დამბეჭდავს დიდათ ზარალებდა სამეცნიერო
წიგნებს მაშინ განათლების მექონხო ქართველნი კითხუ-
ლობდნენ, ამიტომ იგინი რუსულ წიგნებს კითხვას მი-
სდევდნენ, სამეცნიერო წიგნები მდებიოთათვის მკვდარი
იყო. ამიტომ შემოხსენებული წიგნები სწორეთ გზა

და ხიდათ ჩაითვალნენ ჩვენის ცხოვრების ასპარეზზედ. ხსენებულმა წიგნებმა თავიანთ წილთ სარგებლობა მოატანეს. მაშინ ამ წიგნებს ასეთი მნიშვნელობა ჰქონდა, ხანაც ისეთი იყო, რომ ეს წიგნები ჩვენთვის დიდათ საჭირო იყო. ეხლა კი დრო შეიცვალა, ერის გარემოებაც გაცილებით წინ წავიდა, კითხვაც შეიყვარა ხალხმა, ქართული ენბანიც გავრცელდა, ეხლა კი ხსენებულ წიგნებისა და მათ მსგავსების ბეჭდვას მნიშვნელობა აღარ აქვს. დღეს ამ წიგნების დამბეჭდნი ჩვენგან დაძრახულნი უნდა იქმნეს, მწერლობამ მათ ნება არ უნდა მისცეს.

ჩვენ და სამწუხაროდ, ეს ჩვენში ასე არ არის და რაც ხანი გადის, ქართული მწერლობის ასპარეზზედ სჩნდებიან ისეთი გამოცემენი, რამდენიც თავიანთის მოქმედებით ხალხის ფულოსა და ურძობას შხამავენ, გონებას უბნელებენ. ამით ესენი გონებით მოძრაობის და აღორძინების საქმეს ერთი ათაღ უკან სწევენ, იგინი ჰბეჭდავენ ყოველნაირ უშინაგრო წიგნებს და ყველა ამაებს ისე ავრცელებენ მთელს ქართველობაში, რომ მწერლობის წარმომადგენლებმა მისი არსებობის სრულებით არათფერი იტონ. მახინჯი წიგნები იბეჭდება მეორედ, მესამედ, მეათედ, მაგრამ მწერლობაში მაინც უკან მასზედ ვერაფერს ჰპოვებს, ჩვენ და სამწუხაროდ უხეირო წიგნებს გარეშე თვით გამოცემენიც მეტად გაუნათლებელი და უზრდელი არიან, თითქმის უმეცარი და არათრის მცოდნენი, მაგრამ მეხანიფურათ შეუსწავლიათ წიგნების ბეჭდვა და რაც ყი მოჰხვდებათ ხელთ, ყოველივეს მას ბეჭდავენ და ავრცელებენ ხალხში.

უნდა მოგახსენოთ, რომ ყველა ეს გამოცემანი ისეთის შინაარსის არიან, რაის გამოც მთელი ქართველი საზოგადოება და მასთან მწერლობაც ვი გაკიცხულ უნდა იქმნეს, რადგანაც ეს უმგვანო წიგნები, დაწერილი

თვით განუფითარებელ პირთაგან, იბეჭდება მრავალჯერ და ვრცელდება ხალხში ისე, რომ მისი არც მწერლობამ იცის რამე და არც შესმენილმა საზოგადოების ნაწილმა... ვიტყვი, რომ ასეთი მახინჯი წიგნების ბეჭდვა რამდენათაც მდაბიო ხალხთათვის არის სამზნევი და საზარალო, იმაზედ მეტად თვით ქართველის შესმენილის საზოგადოების დაბრწყვება და გმობა არს. დაწმუნებულნი უნდა ვიყოთ, რომ ჭვენი ცხოვრების ასპარეზზედ ასეთი წიგნების მოვლენა დიდს საგონებელ საქმეთ უნდა ჩაითვალოს. ყველა ამ წიგნებთა დამწერნი არიან ისეთნი პირნი, რომელთაც წერა კი არა და ჩივიანათ კდთხვაც არ იციან, ბეჭდვის თუ რამ შეუსწავლიათ, უფრო ვაჭრობის მგზნით. იგინი ბეჭდვენ ისეთ უღირს წიგნებს, რაის საშუალებითაც მდაბიოთა დიდი რიცხვის გონებას სასტიკათ იშხამება და იწამლება. აგი მოსასპობია, მაგრამ ვინ არის ამის პატრონი, ინტელიგენციას და პრესას ამისთვის არ სცალიდნ, მთელი მდაბიოთა რიცხვი ამ უმეცრების ხელშია ჩავარდნილი.

თუმცა ქართველი ერთი ღარიბი იყო სახალხო მწერლობით, მაგრამ იგი ბედნიერად იყო ერთის მხრივ მით, რომ აქ სხვადასხვა უგვან წიგნებთა რიცხვს თავი არ უჩანდა მწერლობაში ბაზრული მიმართულების მექონი ერთი არსად სჩანდა, მით, როგორის უგვანის მწერლობითაც აღრე ევროპის ერთი იშხამებოდა და მასთან რუსეთისაც, იმ გვარ მწეფლობას აქ არც ნადავი ჰქონდა და არც რიცხვით სჩანდა. ევროპაში ზოგიერთმა პირებმა მწერლობა სავაჭრო ბაზრით გახადეს, მათ დაშხამეს უმრავლესთა ნაწილი, ამ გარემოებას მრავალ მეცისტორიეთაც მიაქციეს ყურადღება და მწუხარებით აღნიშნენ და სწერენ, რომ ბეჭდვითი სიტყვისაგან დანერვილს ბოროტებას ვერც ცუდით აღმოუხვრიან მალეო. ევროპის ერმა ასეთი დღეებო განვლეს, ამის წინააღმდეგ იქ დიდი

ძალა იღვწოდა როგორც მწერლობის მხრით, ასევე განათლებულის საზოგადოების. ბოლოს ცდამ წაყოფი გამოიღო და იქ უგვან წიგნების მბეჭდავნი იგმობიან სასტიკათ და ამიტომ მათი რიცხვი იქ მცირდება, გარდა მისა ყოველი პირი დიდათ ფრთხილობს წიგნების გამოცემაში.

ჩვენში კი, სამწუხაროდ ეს ისე არ ვრის და აქ ქართველებში დაიბადა ისეთი მწერლობა, რამაც ევროპაში კარგა ხანი რაც თავის ხანა შექამა და ანდერძ აგებულ იქმნა. რაც იქ დაბნელდა, ის უგვან განუვითარებელთაგან საქართველოში განათლდა და წარპატებას მიეცა. დღეს ქართული მწერლობა სავსეა მახინჯის წიგნებით, ეს მახინჯი წიგნები მთელ ქართველობის მდაბიოთ უკან სწევს ძრიელ. აქ რომ ეს მახინჯი წიგნები არ მოვლენილიყო, მაშინ იქნება ჩვენც ევროპიელებივით სხვადასხვა განსაცდელს გზას ავცდენილობით და სახალხო სიტყვიერების ზღაპრებისა და ლექსებიდამ პირდაპირ რიგიანს მწერლობის გზასა და კვალზედ გადნესულიყავით. ჩვენდა სამწუხაროდ ეს აქ ასე არ მოხდა და ამიტომ ქართულ მწერლობას და განათლებულს ძალას უგვან მწერლობასთან სასტიკი ბრძოლა მოუხდება. ამას ეჭვი არ უნდა, რადგანაც მახინჯის წიგნებით დიდი ვნება, დიდი რეგრესი იბადება ქართველთ მდაბიოთ წინაშე. აქ მარტოთ „სიზმრის ახსნით“, „სამთვარიოთი“, „ეტლის წიგნით“, „ავგაროზებით“ და სხვა ასეთ წიგნებით, რაც ვნება მოიტანეს და მით დაშხამეს ქართველი ერი, რაც გინდ ბევრი ვეცადოთ, ამ შხამს ჩვენ ვერც ოცი წლის განმავლობაში ამოვავდებთ ძირიან-ფესვიანათ.

ქართველის ერისთვის რომ ფარემოებას გაელიმა და ასეთი მახინჯი წიგნები არ გაჩენილიყვნენ, მაშინ ჩვენ წმინდათ რიალურს გზას დავადგებოდით. აქ მწუხარება, ანუ უძლურება ერთი ის გახლავთ კიდევ, რომ ბედმა

ქართველებს არც ზემოხსენებული წიგნები აკმარა, მას სხვაც მოველინა დასაშხამათ. ეს სხვაც რომ ავილოთ და ავწონ-დავწონოთ, მაშინ ცხადათ შევაძინებთ, რომ არც ეს მეორე შხამი უნდა იყოს პირველზედ ნაკლები, რომ შედარება იქმნეს, მაშინ არც ეს ჩამოურჩება პირველ წიგნაკებს თვისის უხეირობით უკან-რუსეთში ასეთ წიგნებს დიდო ნიჟდაგი ჰქონდა, ფესვი გამაგრებული, მის წინააღმდეგ იღვწოდა მთელი საუკეთესო ძალა რუსის მწერლობის. მათ კარგი ნარცხიც დაარტყეს მოვლენილ სენს და ცოტა არ იყოს ძირიან-ფესვიანათაც შეანჯღრის. ღღეს ამ შენჯღრევის ნაყოფი აშკარად სჩანს, თუმცა არც ისე ძრიელ, მაგრამ მაინც კი უტყობა. ამ აღორძინების საქმეს რამდენათაც მწერლობა უწყობდა ხელს, იმაზედ მეტს ისეთ პრიალა მწერლებთა კალამიც, როგორიც იყო დ. პისარევი. ვის არ ახსოვს ამ სიმპატიური მწერლის ნაწერები რუსულს ენაზედ სახალხო წიგნების კითხვის შესახებ. იგი ერთს წერილში მკაცრათ ითხოვს, რომ რუსულს ენაზედ უკვე დროა, რომ სახალხოთ და ისტამბონ ფობჩი, შლეიდენი, ლაელი და მრავალიც სხვა ასეთი წიგნები, თვით სიტყვაკაზმულ მწერლობასაც კი არჩევდა და ამის ასპარეზის განაპეტაკებასაც ითხოვდა, სწერდა, რომ მალე მოვა ის დრო, როცა რუსეთის ხალხი შეიგნებს, რომ მან პუშკინის ლექსები კი არ უნდა იკითხოს, არამედ ნეკრასოვისაო და სხვა. სხვა წარჩინებულ მწერლებმაც საკმარისად ისაუბრეს ამის შესახებ, ყველა იგინი მკაცრად ითხოვდნენ ახალი სამეცნიერო საერო მწერლობის აღდგენას, ხალხში მეცნიერული წიგნების ვრცელებას, ესენი ასეთ წიგნების გამოცემას მით უფრო ითხოვდნენ, რადგანაც ეს აღორძინება უმთავრეს ძალათ მიაჩნდათ ისეთ მწერლობის საწინააღმდეგოთ, როგორიც მათს დროს რუსულს ენაზედ ისტამბებოდნენ. ასეთი მახინჯი წიგნები ღღესაც მრავლად იბეჭდება რუ-

სეთში. იგინი რუსის მდაბიოთა გონებას თითქმის უხამავენ, თუმც დღეს ეს კი ისე აღარ არის, როგორც წინეთ იყო.

ჩვენდა სამწუხაროდ, ის, რაც რუსეთის საუკეთესო მწერლობისაგან მკაცრად იგმობოდა და იღვევებოდა, ის მწერლობა, რომელიც ხსენებულის მწერლების კალმისაგან დაღეწვას ეძლეოდა, მისი უვარგისობა ყველგან განისმოდა, აი, დღეს, სწორედ ამ მჩქეფარე დროს, ამ უგვან მწერლობის ნიადაგმა ჩვენში იწყო ვრცელება და ფესვის გამაგრება. აქ ამის ასპარეზზედ გაჩნდნენ ისეთი მწერლები და გამომცემლები, რომლებიც თითო წიგნაკს მეხუთედ და მეათეთაც ბეჭდავენ და ისიც რამდენ-რამდენდგმე ათას ცალს. ყველა ეს წიგნები არს. სამარის საუნჯე, მკვდარი მიმართულების, საბერძნეთის ძველის ბერების და მოლოზნების ცხოვრებიდამ, მაგალითებრ, თეკლეს ცხოვრება, სოფიოსი, მარიამ ეგვიპტელის, თომასი, თეოდორე სულელის, იაკობ დაკრილის, ეკატერინესი, მარინესი, თეოდორასი, ალექსისა, შვიდთა ყრმათა, ეფროსინესი, პარასკევას ცხოვრება, პელაგიასი, თებრონიას ცხოვრება, თილარეტის, ტირონისა, ესტატესი, სიმონ მესვეტის, იოანე მოწყალის, პანტელეიმონისა, თეკლესი, შიშველ მეუღაბნოელთ ცხოვრება და მრავალიც სხვანი. ჩვენ აქ ყველას ვერ მოვთვლით. უნდა შოგახსენოთ, რომ ჩვენს დროში, ამ წიგნაკების ბეჭდავნი ყოვლად უზრდელნი უნდა იყვნენ, თითქმის უსვინიდიონი, გარეცხილი ყველაფრისაგან, მხოლოდ წუწკ ჩარჩულ ზხაზედ დამდგარნი, რათა ხალხის უმეცრებით ისარგებლონ და ისეც გონება ბნელ ხალხს უფრო მოუშხამონ გონება. ან ენ ასე თუ არ არის, მაშ ეს აღმბეჭდნი უნდა იყვნენ მოუშხადებელნი, მწერლობის ვალის არ მცოდნენი, ერთის სიტყვით გაუნათლებელნი, რომელთა მწერლობის ხელობა გმობათ უნდა ჩაითფაროს. განა

ჩვენს დროში სულელს კაცს და გაუნათლებელს შეჰფერის მწიგნობრობის ტვირთის მიღება, ეს ხომ საზოგადოების დაბრკობება არს, აბუჩათ აგდება და სამარცხვინო საქმე.

როცა ამ უკუღმართებმა ასეთი წყეული მახინჯი წიგნების ბეჭდვა დაიწყეს, მაშინ ჩვენში სჯა და კმათბო გაიმართა, მწერლობის ერთმა ნაწილმა შენიშნა, რომ დაე ბეჭდონო, მაგ წიგნებით ქართველებში ანბანი მაინც გავრცელდებოდა, ესეც კარგი იქმნებოდა. ეს რომ მართოდ ასე იყოს, რასაკვირველია, ძრიელ კარგი იქმნება, მაგრამ საქმე აქ იმაში გახლავთ, რომ ამ ანბანის გავრცელებასთან ერთად ერში ვრცელდება ცრუ მორწმუნეობაც, გონების სიბნელები და ბრძანება და სხვანი. ასეთს სისულელეს მაშინ უფრო ეძლევა ვრცელება, როცა იგი ბეჭდვითი სიტყვის საშუალებით და დახმარებით იკითხება და იფინება. ზეპირ გარდაცემას ისეთი დიდი შენიშვნელობა არა აქვს, როგორც ბეჭდვით ნაბეჭდი სიტყვის მდაბიო ხალხს ყოველისფერი სწამს და აბა საქმეც ეს არის, რომ ამ ნაბეჭდი წიგნების საშუალებით სასტრკათ იშხამება მდაბიოთა გონება. ამ წიგნების საშუალებით ბთესება ისეთი ვნება, ისეთი ბოროტება, რასაც შემდეგ ასი წლის განმავლობაში რ.გიან წიგნების ბეჭდვის საშუალებით და ბრძოლითაც ვეღარ ამოვაგდებთ. ბოკლი დიდის მწუხარებით აღნიშნავს ასეთ მწერლობის გავლენას ერზედ და ბრძანებს, რომ რაც უგვან წიგნების საშუალებით მდაბიო ხალხის გონება იშხამება, იმას დიდის ხნის განმავლობის მეცნიერულ წიგნაკების საშუალებით გამართული ბრძოლაც ვერ მოსპობსო. მასთან შემდეგში მეცნიერებს დიდი ბრძოლა მოუხდებოდა. რასაკვირველია, მეცნიერების მხრით, ამერიკის ისტორიკოსი დრეპერიც სწუხს დიდათ და ზემო ხსენებულ წიგნების გავრცელებას ბიზანტიის ტალუპვის დასაწყისად სთვლის.

ხსენებულ წიგნებმა და ნამეტურ „ალექსიანმა“ და „კიბე
ცად მყვანმა“ მოშხამეს მთელი ევროპის საქრისტიანო
მდაბიროთა გონებოა, მათ განამზადეს ბიზანტიის დაცემა
და სხვანო. ასეთ წარჩინებულ მწერალთა ნაწერებს რომ
თავი დავანებოთ, მის გასამართლებელს მხარეებს თვით
ჩვენ ქართველნი ჩვენს წარსულში ვბოვებთ, ჩვენს ძველს
ცხოვრებაში. ძველადგანვე აღორძინდა მეუდაბნოება,
სხვადასხვა მამათა ორდენები. დაარსდა შათებური მწერ-
ლობაც, იწყეს სხვადასხვა ნაშთების კეთება, მთელი ერი
მათ გონებრივ სიბნელეს ემსახურებოდა და თავყვანს სცე-
მდა, აღიდებდა ყოველ ბერს, მოლოზნს და მათს მიმა-
რთვას, მერე ასეთის საქმეებით რა მოხდიოდა ქართველ
ერს, არაფერი, მომპატიოსნის დაღუპვა, დედამიწის პი-
რიდამ აღვსა. რაც ბიზანტიას მოუვიდა, ბრმენიას და
სხვა, იგივე მოგვივიდა ჩვენ, ქართველებს.

საშუალო საუკუნოებში ბიზანტიაში ამ მიმართულე-
ბამ ისეთი საზოგადო გავლენა იქონია, თქეთი დაშხამვა
და ხალხის გონების დაბნელება, რომ ბერებს და მათე-
ბურ მწერლებს დიდი გავლენა ჰქონდათ თვით იმპერა-
ტორზედ და ასეთ პირებზედ. როცა ოსმალნი კონსტან-
ტინეპოლის ასაღებათ წავიდნენ, ბერებმა და მწერლებმა
იმპერატორი კონსტანტინე სასტიკათ შეშალეს, გააბრი-
ყვეს და მით სამშობლოც დაღუპეს, მარბაროს მძლავრ
ოსმალთ მოასპობნეს. ისტორიკოსი დრეპერი სწერს,
რომ ბერები უმტკიცებდნენ იმპერატორს, რომ ოსმალნი
ვერა ღონისძიებით კონსტანტინეპოლს ვერ აიღებენ,
ისინი რომ შემოვლენ, მაშინათვე ზეციდგან ანგელოზე-
ბი ჩამოვლენ და გააჩერებენო. საბრალო იმპერატორიც
ერწმუნა მათ, უკანასკნელ ოსმალნი შევიდნენ კონსტან-
ტინეპოლში, აიღეს იგი და ამ ღმრთის არც ანგელოზები
ჩამოვიდნენ და არც არა სხვანი. დაემხო ძველი ბიზან-
ტია უმეცარ და უგვან მწერლების და ბერების მეოხე-

ბით და იმპერატორის გაბრიყვებით. ამ გარემოებას დიდის მწუხარებით ანუსხავს რაგორც დრეპერი, ისევე გიბონი. ნეტა ამ მეცნიერებმა მისტორიკოსმა სპინდელმა ჩვენ უმეცარ წიგნების მბეჭდავთ წააკითხათ, განა ჩვენ ქართველებსაც ასე არ მოგვივიდა. ჩვენმა მამებმა დაშხამეს ქართველთა გონება და დაშხამული ვრდი აშენებდა მონასტრებს, საფანეებს, მასზედ ხარჯავდა. დიდძალ ფულს ჰკარგავდა ძვირფას დროს და საუკეთესო ქალვათაც გზავნიდა იქ დასამხობვთ, დასალუბათ, დასაყუდებლათ.

მტერი საქართველოს ევლინებოდა, მტრის საწინააღმდეგეთ სამეფოს არც ფული ჰქონდა, არც ხალხი ჰყვანდა. მტერი იკლებდა ყველაფერს, აღებდა ყველაფერს, ხოცავდა მონასტრის კედლებით შუა მყოფ მღალადებელ ბერებს, ისაკუთრებდა მთელს მათს განძეულობს, ანგრევდა მონასტრ-ეკლესიებს, თვით ხალხსაც კი ათათრებდა. ეკლესიებს ჯამეთ სცვლიდნენ და ყველა ამ დალუპვის დროს ქართველებს არც მარიაში შეგელოდა, არც თეკლე, გიორგი, ფეროზინე, კატირანე და სხვანი. ყოველადვე ბუსულმანთა მახვილის ქვეშ ინგრეოდა და ემხობოდა. ქვეყანა ტყვეობას ეძლეოდა და ამ უბედურებას ბერები კიდევ ვერ გრძნობდნენ, თვალს ვერ ქახელდნენ არ აკვირდებოდნენ მას, რომ მათს მიმართვას და წიგნებს ქართველის ერისთვის არავითარი სარგებლობა არ მოჰქონდა. ამაზედ მეტი დაცემა და დაბრიყვება განა კიდევ შეიძლება? ასეთის უბედურის კაცებზე და წიგნების მიმართვისაგან დაიღუპა საქართველო, ამან მოგვიღო ბოლო და სპიქიოსკენ გაგვამგზავრა. მით ჩვენ ვერც ზნეობა ვისწავლეთ, ვერც ცხოვრების ცოდნა. ჩვენ და სამწუხაროდ, დღესაც არ იქმნა და ჩვენ ვერ გვუქცავთ გზა-კვალი მამა-პაპების უმეცრებას, ჩვენც ფრთქმის მათებურათვე ვიქცევით თითქმის

მასვე ვქადაგებთ და ვლაღაღებთ: ეს არ შეგვეფეროს ჩვენ და ნამეტურ მეოცე საუკუნეს.

ზემო ხსენებულ წიგნების მბეჭდავთ, ხელში კარგო საშუალება აქვთ დაკავებული. თითო პირის ცხოვრება შესდგება ერთის ფორმისაგან, ან 16 გვერდისაგან. წიგნის კანზედ უსათუოთ დასტამბულია რამე ბერის, ან ქოლოზნის სურათი. ასეთი წიგნების მართოდ ოთხმა პირმა ორმოცნობრივ წიგნს დასტამბეს და იმედია, რომ აღეის შემდეგ ესენი კვლავაც დაბეჭდავენ ასეთ წიგნებს და ხალხის გონების დამამახინჯებელთ ძალას ერთი ხალხი განამრავლებენ. უნდა მოგახსენოთ, რომ ზოგიერთი წიგნაკი მოკლე დროის განმავლობაში შესამე და მეოთხეთაც გამოსულს, გარდა ამისა ყოველი გამოცემა, როგორც ზემოთაც ვსთქვიით, რამდენიმე ათასი ცალი იბეჭდება. წიგნები სწრაფად საღდება, ამ გასაღებს ხელს უწყობს ის გარემოებაც, რომ იგი აღფილის გასაგების ქართულის ენით არის ნაწერი.

რაკი ასე ვსაუბრობთ, ამიტომ აქ არ შეიძლება, რომ ამ წიგნების მოძღვრებასა და მიმართულებაზედაც არ ვისაუბროთ. აი ეს წიგნები, მათი დამწერნი და მბეჭდავნი ვრას ქადაგებენ: ცრუმორწმუნეობას, გონების სიბნელეს, გონების მოხიბლვას და მოტყუილებას, საიქიოსკენ მზერას, ყოველი არა ბუნებრივ საგანთან რწმენას, ცრუმორწმუნეობის გაღმერთებას, კერპების თაყვანს, ცეცხლის ანთების თაყვანს და სხ. და სხ., ცრუ წმინდანების გაჩენას და მათ გაღმერთებას, სწორე შეხედულების დაბნელებას, ყოველ ძველ უგვან წესების სასტიკათ მფარველობას, ყოველ სახალხო დღესასწაულ დღეებს, სხვადასხვა ცრუ წესების შესრულებას, რაც მდაბიო ერის ცხოვრებას უხამავს სასტიკათ, დიდ პატარაობას, მონებას, მის პატივისცემას, უსწორო მორჩილებას, მოთმინებას, ზარმაცობას, მობე-

ზვას, შიმშილს, მარხვას, კაცისაგან ცოლის არ შერ-
თვას, როგორც ეს განმარტული აქვთ „ალექსიანში“,
ქალის არამცა და არამც არ გათხოვებას, არამედ მოლო-
ზნაფ წასვლას, როგორც ი. ეფროსინეს „ცხოვრებაში“
ერთი ბერი ეუბნება ეფროსინეს, რომ ქალის გათხოვება
არის მისი დაცემა, მისი ხულიერი და ზორციელი მხარე-
ების უბედური მომავალი. ამ ბერის და მის მსგავსების
აზრით ყოველი ქალი მოლოზნობას უნდა სცდილობ-
დეს, საყოველთაოდ ცხოვრების უღლის მოშორებას. ამ
პირების აზრით ცოლქმრობა, ანუ ქალის გათხოვებაც არს
სულის დაცემა, წაწყენდა, ბინძური ცხოვრება, ესენი
ბუნების წესებს ეწინააღმდეგებიან, ბუნების დაძლევა
სურთ არა ბუნებრივის ძლიერებით და მის საშუალებით,
არამედ სულიერი და ხორციელი მხარეების სიკვდილით.

ასეთ მიმართულებას, უნდა ითქვას, რომ კათოლიკე-
ების და გერმანელების სასულიერო პირებმა დიდი ხა-
ნია რაც თავი გაანებეს, იქ სულიერი სიმაღლე კაცში
იბადება ცხოვრების ზომიერებისგან, ყოველნაირად კაცის
კაცურის ადამიანურის ცხოვრებიდამ. მიეცით ყოველ
პირს თავის საჭირო ცხოვრების სახსარი, იგი დაამყარეთ
შესაფერს გზაზედ და იმედა, რომ იგი კუდი კაცი არ
გახდება, არამედ სულით ამაღლდება, სუფთა ადამიანად
აღმოჩნდება. ასეა ევროპაში და იქ ამის შესახებ რამდენ
წარჩინებულ პირს უსაუბრიდა: ჩვენში კი ყოველივე წი-
ნააღმდეგ მძლის, ჩვენ ევროპის წარჩინებულ მსწავლულთ
მოსაზრებანის სრულებით არა გვესმის რა. ჩვენ ჩვენის
ტვინით ვმოქმედებთ და ხშირად კი ეს მოქმედება ლაყვ
ტვინის ნაყოფათ ითვლება. ეს რომ ასეა, ამას ფიქრი არ
უნდა.

ყველაღმადმამის ცხადი ქეშმარიტება არის, რომ
იბადება უმანკოთ. იგი თუ აღიზარდა კარგად და მერე
მიეცით მას საჭირო ცხოვრების წესები, მისი ცხოვრება

შემოსეთ კანონდრის პირობებით დარწმუნებული იყავით, რომ მს. ქრისტეს მცნებან არაფრით ეწინააღმდეგება, ის იქმნებაჲე შმარიტი ადამიანი, სუფთა, წმინდა მოქალაქე. პრუდონმა ბრძანა, რომ სუფთა გონება წარმოშობს სარწმუნოებასაო. თუ კაცს სუფთა, ფაქიზი და თან დადინჯებული ცხოვრება არა აქვს, მისგან ძნელათ ზომ სიწმიდე და მისი მსგავსი რამე წარმოიშობოს. აღზარდეთ კაცი კარგად, შეუსრულეთ მას ყოველი საცხოვრებელი მხარე და შერე ის თვით შიალწევს უმაღლესს, წმინდა ფაქიზს წერტილს, უამისოდ კი ყოველივე ამაჲოა. რამდენიც უნდა ხსენებული წიგნებისთანა წიგნები ვბეჭდოთ და ხალხს სულ განდევნებზედ ჩავსწიხინებდეთ, რომ იგინი ისე მოაქცენ და ასე, მაინც ამით ვერას გავაწყობთ, ჩვენ იმათ ვერას ვასწავლით და ჩვენი შრომაც უმნიშვნელოთ დაშთება.

კაცი თუ გაჭირვებაშია, კაცი თუ გაჭირვების შოთმინებისაგან მობეზრებულია, მას თუ დღიური საზრდო აწუხებს, იგი თუ ხშირად იქანცება, მუშაობისაგან დიდათ იღალბება, დაღალულის ხალისი აქვს წამხდარი, მუშაობაზედ გული არა აქვს, რადგანაც მასში იგი სანაყოფოს ვერას ხედავს, სამაგრებოთ ვერ იღებს, ამიტომ იგი ხშირად მშვიერია, თავის უფროსს სამუშაოთ ყულის დღე და ღამე ეხვეწება. სიღარიბის წყალობით რამე ანადრანზედ ვერ ჩაუცვავეს, ფეხზედ, კარგი, მშრალი რთახი არა აქვს, კარგი საწოლი, წარეცხი, მასთან სიღარიბისაგან ცოლშვილობას ვერ მოჰკიდებია, ერთის სიტყვით, წართმეული აქვს და მოსპობილი ყველა ის საჭირო მხარეებიჲე რაც კი კაცისთვის აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს. ვიტყვით, რომ ასეთ პირებს დღეს თქვენ ვერაფერს შეწყვარებთ, ვერც წმინდანებს და ვერც სხვებს, თუ იგინი მშვივრები არიან და ცხოვრებით წყალ-წაღებულნი.

ესენი ასეთიკას ვერას მიეთვისებიან, მათი გული ვერაფერს მიიკარებს, რადგანაც მათ სულ სხვა ძალა აწუხებს, ეს ძალა იარის კაცის ცხოვრების სრული წესები უამისოდ მართვის ივანეც მკვლარაა, გრიგოლიცა და ვასილიც, ეს მათთვის გრძელაა არ ღირს; ვისაც სურს, რომ ვრში ხსენებული წიგნების კითხვა გავრცელდეს, იმან ჯერეთ ხალხს ცხოვრების წესები უნდა შეუცვალოს, ფაქირდება და ცხოვრების ვაება უნდა შეაგნებინოს, მათში უნდა სრული ცხოვრების წესები დამყაროს, რომ ვერი მშვიერი არა კვდებოდეს, ჩაწლავებზედ ფეხს არ იდგავდეს, მთელ სიცოცხლეს გამოებით არ ატარებდეს, სიკვდილის დროს სიცოცხლეს კაცხვით არ ღეფდეს და აი მაშინ შეიძლება, რომ ასეთ პირებმა ხსენებულთ წიგნების გმირთა ცხოვრებანიც წააკითხონ.

გამთხენილმა შლეიდენმა საფუძვლიანად სთქვა, რომ ვიდრე ფრთხილად მშვენიერი საკმელები ლაზობაში იქმნება და იმავე ოჯახის გვერდით მეორე ოჯახში კი მშვიერო კბილები აწკაწით ექმნებათ მოძარათულიად, მინამდისინ შეაჩაფერეს ვიწამებო უნდა მოგახსენოთ, რომ თითქმის ყველა ევროპის მოაზრე ასეთის შეხედულებების არის თანამედროვე ცხოვრების და მის მხარეებზედ. ესეთი ქადაგება ევროპაში მათ წარჩინებულ მეცნიერთა და თეოლოგთაგან ძველადგანვე მოისმოდა. ამას ჰქადაგებდა ოვენო, სენ სიმონი, ფურიე და მრავალიც სხვანი, სნეილსა და გაქირვებულს თქვენ ვერაფერს შეაყვარებთ, თქვენის წმინდა მამებისა ვერაფერს ასწავლით, თუ მათ ცხოვრებისაგან დღე აქვთ გამწარებული. კაცში რომელიმე პირის გაცნობის სიყვარული მაშინ იბადება, როცა იგი დაჯილდოვებულია დღიურის საზრდოების საჭიროებით, უამისოდ კი ყოველივე მისთვის ამაღა თუ ის სულ უსუნდარი მოგებარე ბენტერა ქათამი არ არის, იყო დრო, როცა ამის შეგონება უპრაოდლობას არ

ჰქონდა, არ ესმოდათ, ეხლა კი მათ კარგად მსმისთ ეს, მათ კარგად შეიგნეს, უსმენელობის მდგომარეობიდან გამოვიდნენ უკვე, მათში პროგრესის სხივმა შეანათა, ნათელმა რეალურმა მხარემ თავის დასაწყისი მიიღო. მათი ცხოვრება არ საჭიროებს ასეთ წიგნებს, იგი არა თხოულობს ამას, გინც ამას აუხიროდება, ეს იქნება მხოლოდ ძალათ ცხონება, მათი ძალ-დატანება. ამიტომ ჩვენ მოვალენი ვართ, რომ ვრს მივაწოდოთ ისეთი წიგნები, ისეთი ცოდნა და ღარიგება, რასაც მათი ცხოვრება თხოულობს, მათი განკაცება, გონებითი განვითარების ქვემდებარება, ათას ნაირი უმეცარი მიდრეკილება, რომელ ვრსაც გული სტკრვა თავის დაჭრდომილ გაუნათლებელ თანამემამულეთათვის ის სწორეთ ასეთის მიდრეკილებით აღმხედრდება, იგი ასეთი მიმართულებით დაიწყებს სამსახურს, ვისაც ეს არა სწამს და ის კიდევ უკუღმართობას დაადგება, ამ უკუღმართობით არას იზარალებს, არას წააგებს, ხალხის უმეტესი ნაწილი უკუღმართულს უმეცრებაზედ სდგას და ეს უმეცრებაც რასაკვირველია უღრო ხიბლავს მდაბიონთა, მდაბიონი ამას უფრო სცემენ პატებს.

უმეცართა გამომცემელთ წიგნებს უფრო ფხსნება ბაზარი, უმეცარი გამომცემელნი უმეცრულის წიგნებით უფრო ფარფასებენ, მათს უმეცრებას კარგიოგასავალი ეძლევა, იგი ფესვს რდგავს, ამის აღდგომით იგინა გროშებსაც იძენენ, ვაქრობა ეხსნებათ, მახინჯი წიგნების ბაზარი ემართებათ, ხოლო იგინი ამით რავდენ საფნო საქმეებს სთესენ, რავდენ ვნებას და მომავლისთვის მაგარს ბოროტებას. ნმაჭბთან მათ საქმე არა აქვთ. მათთვის ძულო ერთია, მდაბიონი ერთი გინდ უმეცრებაში ჩამოიხრჩოს, გინდ უმეცრების წყალობით გაწყდენ, ეს სულ ერთია, ოღონდ მათ კი გაასალონ თვისი მახინჯი წიგნები. იგინი ამბო-

ბენ: — „თუ მე არ ვიქნები, მაშინ ქვა ქვაზედაც ნუ იქნება“.

ეს უკუღმართი მოსახრება მათს ბაირაღს შეადგენს, ღმერთმაც არის, რომ ივინი გონებით განუვითარებელ ერს გონებით უფრო აბნელებენ, ჰაზრს უმახინჯებენ და ამ საგმობ ღმამახინჯებით თვით ვი სარგებლობენ. თუ ეს ასე არ არის, მაშინ მათი საქმე აღნიშნულს გზას მკაცრად მოსცილდებოდა, იგი სხვა გზას დაადგებოდა, ეს გზა იქნებოდა გაუნათლებელთა მომზადების დალაღება, მის სასარგებლოდ სამსახური, მაშინ ამათი თავობა და შრომა დასანატრი იქმნებოდა მომავალში. მწიგნობარ კაცს სხვა რა მოეთხოვება მწერლობის ასპარეზზედ თუ არ ერის იარების განკურნება, მის მალამოს გამოძებნა. მწიგნობრობა სარკე უნდა იქმნეს ერისა და მის ცხოვრების, გაუნათლებელს ერს მწერლობა სარკედ უნდა უჩვენონ, შიგ უნდა ჩაახედონ და იქ უნდა აჩვენონ თავიანთი ნაკლი. ნაკლი როგორც ცხოვრების მხროვ, ისევე გონების სიბნელით. ესენი კი ამას არ სჩადიან, არ სჩადიან მით, რადგანაც მათ ამის შეგნება და გონებაც არ შესწევს. ზმათ რომ ამის შეგნება ჰქონდეთ, თან კაცად-კაცური მიმართულებებისაც რომ სწამდეთ რამე, მაშინ თვისგან ნაღალადვე მცნებათა გარეშე, ხალხის ცხოვრებაში სხვა მხარეებს დაინახავდნენ საქიროდ, ამ დანახვით ჯერეთ თვითონ მოემზადებოდნენ, განათლდებოდნენ და მერე დაიწყებდნენ მწერლობას და სამსახურს, რადგანაც ამით ამის შეგნება არა აქვთ და ამ შეუზნებლობით ვნება კი დიდი მოაქვთ, ამიტომ აქ შეკითხვათ დავსომ შემდეგ საუბარს და იმედია, რომ ეს მათთვის საგულისხმოთ დაშთება, კითხვების დასკვნას თვით შეადგენენ.

ამ შემოთავაზებით და აქაც ვიტყვი შემდეგ: ქართველი მღაბიო გაუნათლებელია. მან არ იცის მეცნი-

ერულად, თუ რა არის სამყარო და მისი სხეული, მისი შექმნა და დასაწყისი, ე. ი. გეოლოგიის ნაწილის თანხმად პოპულოვარული მცნება არ იცის ცნის სივრცე და მის სხეულის ანუ მნათობების ვითარება, ნამეტურ მზე და მთვარე, დედამიწის ტრიალი და მათის მიმზიდველობის ძალით ერთმანერთის დაკავება, არ იცის რისგან შესდგება სინათლე, სიბნელე, სიცაფე, სიცხე, ზღვები და ათასი ამ გვარნი; დედამიწის სულიერი არსებანი, პირუტყვი, მწერი, ფრინველნი, ქვემძრომნი, კაცო, მცენარეები, ზღვის სულიერი ცხოველნი, მათი საზრდოება, შექმნა ყოველ ცხოველთა, მათი ნაყოფსაგობა კაცთან, მცენარესთან და პირუტყვებთან, გარდაქმნა, გარდაშენება, კაცის მოშენების დასაწყისი, არ იცის კაცმა თავის შესახებ არაფერი, აგებულების, მთელის ტანის შემადგენელ ძალის, არა აქვს შეღარებითი ცოდნა კაცის და ცხოველთ ნაწილების, ნამეტურ ძვლების და ათასი სხვა ამ გვარების, არ იცის ჰაერის სისუფთავეა მისი მნიშვნელობა, არ იცის ჯგერის სიცოცხლე და სიკვდილის მიზეზები, არ იცის სქესებრივი კანონები და ათასი სხვა როგორც სამეცნიერო საჭირო კითხვების, ისევე ფილოსოფიის.

დავანებოთ ამ რთულს სამეცნიერო და ფილოსოფიურს ვალდებულებას თავი. მან არ იცის ბოტანიკა, არ იცის პირუტყვების ცხოვრება, არ იცის სხვადასხვა ჭიჭილათა შექმნის მიზეზები, არ იცის ანუ რისგან რჩენდება, რა არის შთაქმანების ლითონი და მრავალნიც ამ გვარნი, რაც კი ევროპაში საერო სკოლების საშუალებით სახელაწილებს და დღესასწაულობს. ეს ქეშმარიტება გუხლავთ, საფრანგეთისგან ერთს საერო სკოლაში გამოჩენილმა გერშენმა თავის ვარსკვლავთ-მრიცხველური გამოკვლევა „მზე“ საჯაროდ წაიკითხა, იქ ეს სოფლის ბავშვებმა კარგად გაიგეს, რადგანაც იგინი მომზადებუ-

ღნი არიან და ჩვენ შორის მისი გაგება. თვით მუშებსაც არ აქვთ, ისეთ მუშებს, რომელნიც ქალაქ ლაგასს ცხოვრობენ. დღევანდით ასეთ კითხვებსაც თავი და ვიტყვიტ შემდეგს.

ქართველმა მუშამ და მღაბიომ არ იციან თავის თავის მოვლას, არ იციან სისუფთავე, არ იციან ჭამა, სმის ზომა და გემო, არ იციან ღოთობის მავნებლობა, მრუშობის შედეგი. არ იციან სხვადასხვა კაცის მომხმელოდნობა ვითარება, მას ახრჩობს ყელჭირვება, ხუნავი, სხვადასხვა ვამ გვარის სატკივრები, მხამავს სიფილისი, სტანჯავს ბნულა, ბუასილი, შირიმი, სიჭლოქე და ფინი იციან რამდენი კიდევ სხვა მამ გვარნი, ნამეტურ მავშვების ავადმყოფობა და მომსვრელი სენი, არ იციან თუ რისგან შესდგება ხორველოს მიზეზი, ჟამის, მუნის, ქეციის, სიქაჩლის და სხვანი. არ იციან საქონლის სენის საშუალება და უამისოდ ხშირად მას უკვდება ერთათ-ერთი მწველო ღოთ მრუხა, თხა, ხარი, კამეჩი და ვინ იციან სხვა რამდენი ამისთანანი, ამით მას რასაკვირველია ყელი ეჭრება, მძწასთან სწორდება, ვეღარას აწყობს ცხოვრებაში, უარ მისოდ ვერც სახელმწიფო ხარჯს ხდილობს, ვერც სანსაფლოსს ვერც სამღვდელოსს, ვერც საბეგროს, ვერც თვით ცხოვრობს, ცხოვრობს რაღაც, ერთი ის არის რომ პირში სული არ ამოსდის, არ კვდება, თორემ სხვათრივ მთლათ მკვდარს ჰგავს მისი არსებობა და ცხოვრების მოწყობილობა.

არ იციან ფრინველების მოშენება და მოვლა, არ იციან მათი სწულუბის მკურნალობა, არ იციან მათი გაე მრავლების ოსტატობა, რაც ევროპაში წინ არის წასული, არ იციან ადგილების გაპატონება და მისი მოვლა, რომ მის საშუალებით მოსავალი უფრო კარგი მოუვიდეს, არ იციან მცენარეების მოვლა, მოშენება, მყნა და კამრავლება, არ იციან მის ნაყოფის მოვლა, პატრონობა.

ხშირად მთელი ვენახის ხილეულობა თვალწინ უღებება, იგი ვერ დაუკრეფია, ვერ გაუხმია, საზამთროთ ვერ შეუნახავს, ან გასაყიდათ მაინც ვერ გაუტანია, რასაც სხვაგან დიდი გასავალი აქვს, თვალთწინ უფუჭდება პურო, ხილეულობა, მისი ძვირფასი ნაყოფი და ამავე დროს მას არა აქვს მისი შნო და ცოდნა, რომ ზაფხულის ნაყოფი აკრიფოს, გაახმოს, ზოგი სხვაგან გაყიდოს, ზოგი თავისთვის შეინახოს.

დღეს, თვალწინ ყველა ესენი უფუჭდება და ზვალს უამისობით მშვიერი კვდება, ვალებისაგან ირბევა. ზამთარში მისთვის უბრალო ჩირიც კი თასად ღირს, მაგრამ მას ვინ მისცემს ამას, როცა მან ვერ შეინახა იგი, ვერ მოუყარა, ვერ აკრიფა, არ იცის სხვადასხვა ტყის მოსავლის მოვლა და მის შენახვა. არ იცის ვაზის წამლობა, ღვინის დაყენება, მის განკარგება და გასუფთავება. ხშირად უფუჭდება ღვინო, უხდება ქაჭა, რჩება ცარიელი, ყელი ეჭრებათ ყველას, ოჯახი ეცემა ძირს, მისთვის რომ არ მოხდეს ეს უბედურება, სულ უბრალო ელემენტალური ცოდნა არის საჭირო, მაგრამ როცა ეს მათ არ აქვთ, შეგნებულნი, როცა ეს უბრალო საჭირო სასწავლებელი არ იციან და მათ ამას არც არავინ ასწავლის, ამიტომაც არის, რომ მათ ამ უსწავლელობით ყელს ეჭრებათ და უკანასკნელ დიდს სიღატაკეშიც ვარდებიან.

არ იციან სხვადასხვა საჭირო ხელოსნობა, ნამეტური ვეროპის განათლებულ ერთადერთ ერთს საჭირო სატეხნიკო და სამეხანიკო ოსტატობას ჩვენში ვხა და კვალი არა აქვს, ერთის სიტყვით ვერც კი რომ ჩოდის ჩვენში ტანთსაცმლის ნართი, ან ქაქეულობა, რკინეულობა და ათასიც ამ გვარნი სულ სხვების ხელით კეთდება, ჩვენ მარტოდ პურის კეთება ვოცით, ხაშის და ლობიოს მოხარშვა და ღვინის კეთება, ესეც ვაი-ვაგლიანით, ქაპან-

წყვეტით. ერთი რიგიანი ხელოსანი ჩვენ არა გვყავს. ვაკრობის და მის ოსტატობის ზომ სულ არაფერი ოსტატობა და წარმოდგენა გვაქვს. ერთის სიტყვით ქართველი თავის ქვეყანაში ცარიელ ჩონჩხს წარმოადგენს, იგი არაფერია, იგი უვიცია, იგი უპატრონოა, იგი თავის ცოდნით უფრო წარსულის უმეცრულს იღებებს ეკუთვნის ვინემც დღეინდელს, მისთვის არაფინ რას ზრუნავს, მისთვის არაფინ რას შრომობს. დღეინდელი ქართველი ასეთ დაქვეითებულ ერს უფრო უკან სწევს, მათ გულში ძველს მცნებას უხუტებს, ძველის გმირების ცხოვრების ცნობას, მათ მიმბაძობას, რომელიც სადღეისოთ უნაყოფოა, უნადაგოა, უმნიშვნელო და ყველგან და საყოველთაოდ სასტიკათ საგმობი და საკიცხი.

ქართველი მდაბიო განა აქ მოთვლილნს საგნებით არის უმეცარი, არა, მას კიდევ ბევრი სხვა უმეცრება სჭირს. იგი უმეცრების საშუალებით მონა არის ცრუ მორწმუნეობის, სხვადასხვა ძველის უმეცრულის ჩვეულებების, მას უმეცარის ჩვეულების არაფერი აწუხებს, მას თვალხილულათ სწამს ყოველი უმეცრება და სივერაგე, სწამს ცრუ-მორწმუნეობის ყოველი წესი და მისი აღსრულება, აქა-იქობაში სიარული, ფულის დახარჯვა, ლოთობა და სხვანი, რის საშუალებით ხშირად ავათაც ხდებიან და უსიხარულოთ ისპობიან, ხშირად უკანასკნელ ცხვარს და ხბოსაც კი საღმრთოდ სწირვენ და მით იღუპვენ თავებს, ხშირად ესეც არ აქვთ, მაგრამ ნაწლაგებზედ ფეხებს იდგავენ, მუშაობენ, მშივრები კვდებიან და საღმრთოსა და შანისთვის კი ფულს ინახვენ, რომ მერე მათ შეასრულონ დანაპირები.

ასეთ საქმეების შესრულებით და მკითხავების აყოლით ვინ იცის მათ რა არ ემართებათ. ხშირად მეზობლებსა და ნათესავებს შორის მტრობაც ვარდება, რადგანაც მკითხავმა ზოგიერთი პირი მტრათ უჩვენა, მტრათ

დაუსახა, ამას გარეშე რამდენი ჭიდივ-ჯაღოების მოგონებით იშხამება და რამდენი ბოროტება არ ითესება, ამას გარდა ქართველ მდაბიოს უმეცრულათ წმამს საიქიო, ეშმაკები და ანგელოზები, ამიტომ იგი თავის მიცვალებულს თან ახარჯავს ღიდ ფულს, მართავს ქელებს, აძლობს ხალხს და მით ვარდება ვალში. ამასაც არ კმარე ულობს და უმეცრულათ ათასნაირს სხვა წლიურს გადასახდებლესაც უსრულებს, რაც მას ერთობ ძვირათ უჯდება. რამდენ ალაგას ვერ შესძლეს ასეთი ხარჯები და დაიღუპნენ, ყველა მათ ჩვენ ვერ ავწერავთ, ეს ყველა ჩვენთაგანისთვის ცხადია. ამ გარემოებამ ააღვლივა თვით უნიკიერესი მღვდელთ-მთავარი ლუთნიდი, და ამან ბრძანებაც გამოსცა ასეთი ცრუ წესების მოსახსობათ მთელს იმერეთში. ქართველი ერის უმეცრების ისტორიადამ ჩვენ აქ ყველას ვერ მოვსთვლით. იგი ყველას კარგად უნდა ჰქონდეს გათვალისწინებულნი. ქართველი მდაბიო მსხვერპლია ღვისის უმეცრების, ვისაც ზეალი აქვს, ამას უეჭველ ია ამ მსხვერპლის შეწირვაც კარგად ეცოდინებათ. გარდა ამისა ქართველი მდაბიო მტერია თავის ძმის, სახლისკაცის, მეზობლის და მეგობრის, ერთ უმრავლო რამის გამო მათში ყოველივე ადვილათ ირღვევა და ისპობა და დღეინდელი ძმები და ამხანაგები ერთი უბრალო რამის გამო ხვალ სულ ერთმანერთს დაუძინებელ მტრებათ უხდებიან. მათის უმეცრების წყალობით რამდენ ალაგას მოჰლებია მათ ბოლო, რამდენს ალაგას ადგილა მათი თჯახი უჩუმრათ, რამდენ ალაგას შეუქამიათ ერთმანერთი ერთი შატრის გულისთვის, რამდენჯერ უნატრია ძმას ძმის დანთქმა, რამდენ ალაგას მსხვერპლიც შეწირულა, სისხლიც დაღვრილა, ყველა ამის მოთვლა აქ ძნელია. ის კი უნდა ითქვას, რომ ყველა ესენი ყოფილა უმეცრება, უმეცრების ნაყოფი. უმეცრებაში ჩამხრჩვალა ერთი თავობა, მეოჭე და მესამე, ესლა თითქოს არც ჩვენნი

დროის თაობას რუსს, რომ მამ უმეცრებისაგან თავი და-
იღწიოს, გამოვიდეს დახვედრული ბნელის ცხოვრებიდან
დაახალირი ნათელი გზა იპოვიოს.

ახლა არ შეიძლება, რომ ზემო ხსენებულ წიგნე-
ბის მწერლებმა და მბეჭდავებმა ბრძანონ ის, თუ ისეთ
მდებო უმეცრად და შეთენილს ბელოსნებს, მუშებს და
გლეხებს რა უნდა მივაწოდოთ, რა გვარი წიგნები, რა
შინაარსისა, რა მიმართულების, რის შემავრცელებ-
ბელნი, რის მასწავლებელნი, რის მლალადებელნი?!.
ჩვენ ამის განმარტებას არ შეჭუდგებით თუ
თავლი აქვთ დასმენა, მაშინ იტინი ამ საქიროებას კარ-
გად მიხვდებიან, თუ ასეთ ერისთვის რა წიგნები უნდა
იბეჭდებოდეს, მათში რა უნდა ჭავრცულოდეს, რომ მის
გავრცელებით აღნიშნულს უმეცრებას ძირი მოეთხაროს,
ანდერძი აეგოს, იგი სამუდამოთ დაიღწეოს მდებოთ
თავში და მის დაღწევით მუშაბა და ხელოსანმაც იგ-
რძნოს სინათლე, გაიცნას განათლების გემო, ფასი და
მისის წყალობით იგიც განათლებულის დადამიანის გზას
გაჰყვეს. სწორეთა უნდა ითქვას, რომ ასეთ უფას რაც
გინდ „ალექსიანები“ ათასობით უბეჭდოთ და აკითხოთ,
მით არაფერი გამოვა, საბოლოოთ ვერაფერს გავაწყობთ.
ერთხელა და სამუდამოთ საგმობელ ჯურღმულს ვერავი-
თარი უჯღოუგუნო ვერ წაეკვრება, უმეცრების ფესვი
საძირკვლიანათ ვერ დაჭწყებს ამოვარდნას. სულ ამისი
მეოხება გახლავთ, რომ ძრიელ ხშირად აწინდელ პო-
ლიტიკურ ასპარეზზედ მოღვაწე ანუ მომქმედ მუშებს და
ხელოსნებს დიდი უვიცობა, მოუმზადებლობა ეტყობათ.
მიტომაც არის, რომ მათი მოქმედება უფრო ბავშვურ
თამაშობათ შთება და სამერმისოდ ნაყოფი არ მოაქვს.

ქართველი მღვდლო ერის მდგომარეობას დღეს მა-
ლამოდ ველოინება უკვე სხვა და სხვა სამეცნიერო წიგნები.
მაგალითებთ, მადრე გამოსცა უბედურათ დაღუპულმა ვ.

აღნიშვილმა პაწაწა ბოტანიკა, მინერალოგია და ზოოლოგია. პ. სურგულაძემ სთარგმნა რამდენიმე წიგნი საზოგადო მეცნიერებიდამ, თითო-ორი სხვებმაც სთარგმნეს და დასტამბეს. დღეს კი ეს მხოლოდობითი რიცხვი მრავლობით ხდება, ქართული მწერლობის ასპარტზხედ მარტოდ ერთის კაცის კალმის შრომით და ერთის წარჩინებულის სტეფანე ზუბალაშვილის წყალობით სამეცნიერო წიგნები დღეს ბევრ და ბევრ და სისტემბტიურად იბეჭდება.

ჩვენს დროში, ასეთი შრომა, მდაბიო, საწყალი და გაუზნათლებელი ერის წინაშე, ასეთი სამსახური, ჩვენში ძრიელ იშვიათია, ძრიელ ძნელი, იგი იმისაბაძია. ეს საქმე რომ ძნელია და თან მისაბაძიც უნდა იყოს, ამას გამოაჩენს თვით წიგნების შემდგვი სახელები: 1) წერილთ სოფლელ მუშას, მეორე გამოცემა ხდება საჭიროდ, ფასი 5 კაპ., 2) დიფტერიტი, ფ. 5 კაპ., 3) მეცნიერების დედა-აზრი, ფ. 5 კაპ., ძველი რწმენა-წარმოდგენები და მეცნიერება, ფ. 5 კაპ., 4) რა არის გონებითი გახსნა-განვითარება, ფ. 5 კაპ., 5) ჰურის ბოსტანი, 5 კაპ., 6) დანაშაულობა და დამნაშავენი, ფ. 5 კაპ., 7) მეურნეობა და ახალი სკოლა, ფ. 5 კაპ., 8) ბავშვების გონიერი მოვლა, ფ. 5 კაპ., 9) შინაური ფრინველების მოვლა-მოშენება, ფ. 15 კაპ., 10) რა არის დოსტაქრობა ანუ როგორ არჩენენ ადამიანებს აქიმები დანი, ფ. 5 კაპ., 11) მურია, საყმაწვილო წიგნი სურათებით, ფ. 5 კაპ., 12) თვით-მასწავლებელი რუსულის ენისა ქართულის შემწეობით, ფ. 20 კაპ., 13) სულით ავთამყოფი მოსწავლენი, ფ. 5 კაპ., 14) ხეხილის გამრავლება და მოვლა, ფ. 5 კაპ., 15) მთვრალობა და მის წინააღმდეგ საბრძოლველი საშუალებანი, ფ. 5 კაპ., 16) ცხვრის ყვაფილი, ფ. 5 კაპ., 17) ქვეყნიერების მასალა ანუ მატერიის ქიმიური რაობა, ფ. 7 კაპ., 18) საუნჯე მეურნისა, ანუ მო-

ვლა-მოყვანა და გამოყენება ყოველ-გვარ ხეხილისა და უბრალო ხეებისა, ფ. 15 კაპ. 19) დაღესტნის იმამები და შამილი, ფ. 10 კაპ., 20) სახალხო სახლი და მისი საზოგადოებრივი აღმზრდელი მნიშვნელობა, ფ. 5 კაპ. 21) საუნჯე ავათყოფისა ანუ აღწერა და წამლობა ყოველ-გვარ ავათყოფობისა, ფ. 15 კაპ. და სხვ.

უნდა ითქვას, რომ ასეთი წიგნების გამოცემა ხალხის სამსახურის ასპარეზზედ პირველს სამაგალითო საქმეთ ჩაითვლება. ასეთი სამსახურის ფასი ვერაფრით დაფასდება, ვერ აიწონება. ეს საქმე არის გონივრული საუნჯე, გონივრული გზა და კვალის გახსნა მდაბიო ერის წინაშე. ეს წიგნები არის მდაბიოთა სკოლა, ამით წავლენ იგინი წინ, ამით წადგამენ ფეხს ყველა სამეცნიერო ნაწილში, სატეხნიკოს და სხვებშიც.

ამის ნიშნები ჩვენ უკვე ვნახეთ და რომელმა მუშამაც კი, ხელოსანმა, ან გლეხმა ამ წიგნებით რამე შეისწავლა, ხსენებული წიგნები წაიკითხა, ის მომავალში გონივრულ თვალხილებლათ აღმოჩნდა. ასე და ამ გვარად, ჩვენ, ვისაც კი გვწამს მდაბიო ქართველთ განკაცება, მათი ფეხზედ დადგომა და რიგიან სასარგებლო აღადგინებათ გახდენა, მაშინ სწორეთ ამათ განკაცებისთვის ასეთი წიგნებით უნდა ვიშრომოთ, ასეთი წიგნები უნდა დავწეროთ და ვბეჭდოთ. ამითი ჩვენ დავამტკიცებთ, რომ ქართველ ინტელიგენციას, საზოგადოებას და მწიერრობას ქართველ მდაბიოთათვის გული შესტკივათ, მათს განკაცებას, გამოქალაქებას და მამულის შეილობას უაღრესად ელტვიან უამისოდ კი ყოველივე ამავე იქნება და ვერავინ ვერაფერს ვაღას ვერ მოიხდის, ისეთ ვალს, რომელიც ყოველ შოღვაწეს და გულშემატკივარს ზნეობრივ ვალად აწევს, რათა მან თავისი მოქმედების ასპარეზი გონივრულის შრომის ნაყოფით აღბეჭდოს, გონე-

ანტონი პიბიძის მიხედვით გამოცემული წიგნების აღწერა

ბით ვრდომილ ერს რამე ასწავლოს და ცხოვრების ბნელი გზა გაუწათოს.

უნდა მოგახსენოთ, რომ ზემოთ დასახელებულ საერო სამეცნიერო წიგნების დამწერთ, როგორც სჩანს ქართველი ერის ასეთი წაკლი ალბათ კარგად სცოდნიათ, ალბათ მათ შეგნებულთ ჰქონიათ ამის საჭიროება, რომ შრომისთვის ხელი დაუდვიათ და ქართულს ენაზედ მრავლათ შესანიშნავი და თან მეტად უსაჭიროესი წიგნებიც უთარგმნიათ და დაუწერიათ. ასეთი წიგნების ხსენება ჩვენს ქვეყანაში იმავე სოფლის დაარსებიდამ არასდროს არ ყოფილა, არასდროს არ მომხდარა. ეს პირველი მაგალითია მართალია ჰდრეც გამოდრიოდა ჩვენში სხვადასხვა გამოცემანი, მაგრამ არც ერთს მათგანს ამგვარი არა გაუცეთებია რა გარდა გაზეთ „მეურნისა“, ხოლო მანაც ერთობ მზაკლე დროს შესძლო სიცოცხლე, თუმც წაყოფი კი გამოუჩნდა. დღეს, ეს კი სულ სხვა მოვლენა არის. ადრეწელიწადში ერთი წიგნი დაიბეჭდებოდა და უხლა კი ექვსი თვის განმავლობაში ოცი სხვადასხვა სამეცნიერო წიგნები გამოიცა. წიგნების უმეტესი ნაწილი სულ თარგმნებია, იგინი ეკუთვნის ევროპის ლარუსეთის წარჩინებულ მეცნიერ მწერალ პრაფესორთა კლასს, ყოველ წიგნს ჩვენში შემოაქვს ოფისის ძალა, სახსარი ერის, სარგებლობა, გონების სინათლე და სხვა. ასეთ წიგნების საჭიროება და მარგებლობა მთელმხს საზოგადოებამ პირნათლათ აღიარა. ბევრს ალოფას ამ წიგნებით მოქმედებაც დაიწყეს წაყოფიც გამოჩნდა, ჩვენს დროში, ამაზედ უკეთესი სამსახური ქართველის მღაბიონსთვის დღეს სხვა აღარა არის რა და მთენილია. მათეც ცხოვრების მღაბიონს და სწავლის უსინათლეს მხოლოდ ასეთი განვითარება შეადგენს. აღარ აქვს თანევი იმნი ეყოველა ეს საჭირო წიგნები იბეჭდება ჩვენს ქვეყნის მამულისშვილის სტეფანე კონსტანტინის ძის ზუბა-

ლაშვილის საფასით და ნატვრით და მიტომაც არის, რომ ყოველ წიგნაკს მეტად მცირე ფასი აქვს, წიგნს ერთი შაური. ამ სივრცის წიგნების ასე იაფად გამოცემა ყოვლად შეუძლებელია, ეს მეტად ხელმისაწდომი ფასია, ამიტომ ჩვენ სრულის გულით და პატივისცემით ვეგებებით ჩვენის ქვეყნის მამულისშვილის სტეფანე კონსტანტინის ძის განზრახვას, რომ იგი თავის ერის ჯანსაღათლავათ არას იშურებს, მას ენატრება, რომ ქართველი ერიც თვალხილულ განათლებულ ერთ იქცეს, იგი გამოვიდეს ბნელის მდგომარეობიდან და განათლების გზას დაადგეს, ევროპის განათლებულ ერთა შორის ადგილი დაიკავოს, უკანასკნელ, ისახელოს თავი როგორც კოდნით, ისევე ოსტატურის შრომით და საქმით...

10/23
10/23

10/23

002
\$ 551